

MARZEC 2025

Raport z granicy polsko-białoruskiej

Wstęp

Poniższe opracowanie opiera się na danych uzyskanych z pierwszej ręki od osób uczestniczących w opisywanych wydarzeniach. Dziękujemy wszystkim organizacjom humanitarnym działającym na pograniczu polsko-białoruskim oraz osobom z nimi współpracującym za udostępnienie nam raportów z przeprowadzonych przez siebie interwencji. Nasze źródła obejmują zarówno organizacje, nieformalne inicjatywy, jak i osoby prywatne, często pragnące zachować anonimowość, dlatego nie wymieniamy ich z nazwy, jeżeli nie udzieliły nam na to zgody. Szczególne podziękowania należą się wszystkim osobom w drodze, które zdecydowały się podzielić z nami własnymi doświadczeniami.

Pracownicy i pracowniczki organizacji humanitarnych oraz osoby z nimi współpracujące podkreślają, że trudny kontekst i etyka ich pracy często nie pozwalają na uzyskanie bardziej szczegółowych informacji na temat historii i sytuacji ludzi w drodze. Podczas interwencji wielu z nich jest w tak złym stanie psychofizycznym, że nie ma możliwości uzyskania szczegółowych informacji bez narażania ich na ryzyko retraumatyzacji lub wywoływania w nich poczucia, że są organizacjom humanitarnym winni jakiegokolwiek odpowiedzi na pytania z racji otrzymania od nich wsparcia.

Opisywane interwencje i wsparcie udzielone osobom w drodze mają miejsce na terytorium województw podlaskiego i lubelskiego. Osobom przebywającym w Białorusi udzielane są informacje dotyczące sytuacji prawnej oraz dostępu do procedur ubiegania się o ochronę międzynarodową w Polsce i w Białorusi. Wszystkie imiona wykorzystane w raporcie zostały zmienione.

Dodatkowe pytania i rekomendacje osób lub organizacji, które również mogłyby być zainteresowane otrzymywaniem raportów prosimy kierować na adres: dane@wearemonitoring.org.pl

Definicje – Na końcu raportu znajduje się spis pojęć i przyjmowanych przez nas definicji.

WSPIERAJ NAS!

Możesz wesprzeć naszą działalność przekazując darowiznę:

Stowarzyszenie We Are Monitoring

51 1090 1056 0000 0001 5481 1903

Twarda 18, 00-105, Warszawa

Tytuł przelewu: „**Darowizna na cele statutowe**”

lub korzystając z bramki płatności na naszej stronie:

<https://wearemonitoring.org.pl/wplac/>

Od 2021 roku zbieramy wiarygodne informacje dotyczące sytuacji na granicy polsko-białoruskiej. Twoje wsparcie pozwoli nam robić to dalej.

Zmiany prawne w Polsce. Zawieszenie prawa do ubiegania się o ochronę międzynarodową w Polsce i jego konsekwencje

DZIENNIK USTAW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 27 marca 2025 r.

Poz. 390

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 27 marca 2025 r.

w sprawie czasowego ograniczenia prawa do złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej

Na podstawie art. 33a ust. 5 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2025 r. poz. 223 i 389) zarządza się, co następuje:

- § 1. Wprowadza się czasowe ograniczenie prawa do złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.
- § 2. 1. Ograniczenie, o którym mowa w § 1, obowiązuje przez okres 60 dni od dnia wejścia w życie rozporządzenia.
2. Ograniczenie, o którym mowa w § 1, stosuje się na granicy państwowej z Republiką Białorusi.
- § 3. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: *D. Tusk*

Rys. 1. Pełna treść rozporządzenia w sprawie czasowego ograniczenia prawa do złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej¹.

Cytowane wyżej rozporządzenie jest aktem wykonawczym do znowelizowanej niedawno Ustawy o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium RP². Proces zmiany ustawy był szeroko komentowany i krytykowany m.in. przez organizacje społeczne. Podnoszono kwestię m.in. wielu niejasności w jej treści, wraz z nadzieją, że stosowne rozporządzenie rozwieje przynajmniej część z nich.

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 marca 2025 r. w sprawie czasowego ograniczenia prawa do złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej (Dz. U. 2025, poz. 390).

² Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.2025, poz. 223).

Procedowanie ustawy

W grudniu 2024 roku na stronie Rządowego Centrum Legislacji opublikowano projekt ustawy zakładający nowelizację obowiązującej Ustawy o udzielaniu ochrony. Głównym celem proponowanej zmiany było wprowadzenie mechanizmu umożliwiającego czasowe i terytorialne zawieszenie prawa do składania wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej w przypadkach tzw. „instrumentalizacji migracji” przez „inne państwa” (które nie zostały jednak jednoznacznie wskazane). Takie „zawieszenie” miałoby następować w drodze rozporządzenia Rady Ministrów – aktu prawnego niższego rzędu niż ustawa.

Zgodnie z projektem ustawy, zawieszenie możliwości składania wniosków o ochronę miało być wprowadzone jedynie w przypadku spełnienia następujących warunków:

- ma miejsce akt instrumentalizacji migracji;
- działania podejmowane w ramach takiej instrumentalizacji stanowią poważne i realne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego lub społecznego;
- wprowadzenie czasowego ograniczenia prawa do ubiegania się o ochronę międzynarodową jest konieczne do wyeliminowania zagrożeń destabilizacji wewnętrznej, a inne środki są niewystarczające do przeciwdziałania tym zagrożeniom.

Po pierwszym czytaniu, które miało miejsce w Sejmie w styczniu 2025 roku, projekt ustawy został skierowany do komisji sejmowej do dalszych prac. Pod presją opinii publicznej członkowie komisji zgodzili się na zorganizowanie wystuchania publicznego, umożliwiającego przedstawicielom społeczeństwa obywatelskiego wyrażenie opinii na temat proponowanych przepisów. Wystuchanie odbyło się 4 lutego. Proponowane zmiany spotkały się z miażdżącą krytyką uczestników. Spośród kilkudziesięciu organizacji, które zabrały głos, jedynie ultrakonserwatywny think tank Ordo Iuris wyraził poparcie dla projektu nowelizacji.

Mimo tego, następnego dnia komisja przyjęła projekt. Pod koniec lutego Sejm ustawę przegłosował. W połowie marca Senat zatwierdził ustawę bez poprawek. 26 marca została ona podpisana przez Prezydenta, a 27 marca weszła w życie. W trakcie procesu legislacyjnego minister Maciej Duszczyk, odpowiedzialny za politykę migracyjną w Polsce, uspokajał:

Ta ustawa w normalnej sytuacji nie funkcjonuje. Ona funkcjonuje w pewnej bardzo jasno określonej sytuacji. Mamy definicję instrumentalizacji – ona jest napisana w sposób wykluczający normalne sytuacje. Tak naprawdę musi dojść do bardzo istotnego zagrożenia również spójności terytorialnej państwa itd., kiedy ta ustawa tak naprawdę może dopiero zostać zastosowana. [...] To jest prawo, które jest prawem wyjątkowym. To jest pewnego rodzaju bezpiecznik,

który chcemy, żeby w prawie był, który pozwoli nam reagować odpowiednio na sytuacje, w których... Dzisiaj tak naprawdę nie poczuwam się do możliwości przewidzenia, jakie mogą być te sytuacje. Dlatego jest to rozporządzenie, które to precyzuje: miejsce i czas tak naprawdę, w którym może to być zastosowane³.

Pomimo tych zapewnień, rozporządzenie zostało opublikowane zaledwie kilka godzin po podpisaniu ustawy przez Prezydenta, 27 marca, tuż po północy. Natychmiastowa publikacja była możliwa dzięki temu, że ustawa nie przewidywała okresu *vacatio legis* i weszła w życie dzień po jej podpisaniu.

Ustawa przewiduje, że zawieszenie nie dotyczy następujących kategorii osób, pod warunkiem że nie użyto wobec nich środków przymusu bezpośredniego ani broni:

- małoletnich bez opieki;
- kobiet w ciąży;
- osób, które mogą wymagać szczególnego traktowania, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia;
- osób, wobec których Straż Graniczna stwierdzi, że grozi im poważna krzywda w państwie, z którego przybyły bezpośrednio na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (państwo to nie jest jednoznacznie wskazane, ale najprawdopodobniej chodzi tylko o Białoruś, bez uwzględnienia faktu ścisłej współpracy Białorusi i Rosji);
- obywateli państwa prowadzącego działania o charakterze instrumentalizacji migracji, z terytorium którego cudzoziemcy przybywają do Polski – w obecnym kontekście chodzi o obywateli Białorusi.

Jak poinformowała Grupa Granica, już pierwszego dnia obowiązywania ustawy, z położonego 18 kilometrów od granicy szpitala w Hajnówce został wywieziony 17-letni obywatel Somalii, podróżujący bez opieki:

Chłopak mówił, że ma 17 lat. [...] Rodzina pochodzi z mniejszości prześladowanej w Somalii. W Białorusi doświadczył potwornej przemocy. Spadł z muru granicznego. Zanim zabrała go karetka polscy funkcjonariusze jeszcze spryskali go gazem. W szpitalu nie mógł wstać, nie był w stanie jeść ani pić po tym, jak głodował przez wiele dni w lesie. Zadeklarował wolę ubiegania się o ochronę międzynarodową w Polsce. Spędził na SORze kilka godzin, odebrała go SG, po czym dowiedzieliśmy się, że został pushbackowany⁴.

³ Pełny zapis posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych z dnia 5. lutego 2025 r., <https://orka.sejm.gov.pl/zapisy10.nsf/O/497638CD4EC8F2COC1258C3F0042C167/%24File/O133910.pdf>, s.12, [data dostępu: 23.05.2025].

⁴ <https://www.facebook.com/share/p/1H5sZQmbez/> [data dostępu 23.04.2025].

Krytyka

Niezgodność z prawem wyższego rzędu i standardami praw człowieka

W trakcie procesu legislacyjnego wiele organizacji (w tym Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Przedstawiciel UNHCR w Polsce, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Amnesty International, Naczelna Rada Adwokacka, Krajowa Rada Radców Prawnych) podnosiły, że rozwiązanie jest niezgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej (która gwarantuje prawo do azylu) oraz wiążącymi Polskę przepisami prawa międzynarodowego (w tym – Konwencją Genewską i Kartą Praw Podstawowych EU), stanowi zagrożenie dla życia i wolności cudzoziemców chcących ubiegać się w Polsce o ochronę międzynarodową⁵.

Jednym z najważniejszych zarzutów było to, że ustawa narusza zasadę non-refoulement, a więc zakaz wydalenia lub zawrócenia osoby chcącej ubiegać się o ochronę międzynarodową z terytorium państwa do miejsca, gdzie jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej czy przekonania polityczne.

Ryzyka dla dzieci i rodzin

Specjaliści od praw dzieci (Rzecznik Praw Dziecka, organizacje pozarządowe – w tym Fundacja Save the Children) zwracały także uwagę, że wśród wymienionych grup „wrażliwych” są tylko małoletni bez opieki, ale już nie wszyscy małoletni. Teoretycznie w ustawie jest możliwość złożenia wniosku wspólnego przez rodzinę, ale tylko wtedy kiedy głównym wnioskodawcą jest osoba dorosła z grupy wrażliwej.

W przypadku małoletnich bez opieki kolejnym problemem jest często sama konieczność rozpoznania ich jako osoby poniżej 18-roku życia. Najpierw musi to zostać zauważone przez dokonujących zatrzymania funkcjonariuszy, szczególnie w przypadku sytuacji zatrzymań w lesie, bez świadków i w warunkach bariery językowej i stresu. W razie wątpliwości, np. braku dokumentów potwierdzających wiek, stosuje się najczęściej badanie lekarskie metodą zdjęcia rentgenowskiego kości, które jest niezgodne z

⁵ Pełny zapis wysłuchania publicznego oraz opinie nt. projektu ustawy znajdują się na stronie Sejmu: <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/druk.xsp?nr=924> [data dostępu: 23.04.2025].

Zapis przebiegu posiedzenia Senackich Komisji Praw Człowieka i Praworządności oraz Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej wraz z wypowiedziami tzw. strony społecznej, znajduje się na stronie Senatu: <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/przebieg.10810.1.html> [data dostępu: 23.04.2025].

europejskimi standardami oceny wieku i niesie ze sobą niebezpieczeństwo błędnego uznania osoby za pełnoletnią⁶.

Brak odpowiednich kompetencji i przygotowania przedstawicieli organów odpowiedzialnych za identyfikację osób należących do grup wrażliwych

Organizacje działające na obszarze przygranicznym i mające bezpośredni kontakt z funkcjonariuszami Straży Granicznej – w tym Lekarze bez Granic (Médecins Sans Frontières) – wyrażały także obawy dotyczące uznaniowego charakteru decyzji o zakwalifikowaniu danej osoby do „szczególnego traktowania ze względu na stan zdrowia”. Wg nowych przepisów decyzje te mają być podejmowane przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, często pod presją czasu. Funkcjonariusze ci nie posiadają jednak odpowiednich kompetencji do podejmowania takich decyzji – brakuje im m.in. wykształcenia medycznego oraz wiedzy w zakresie identyfikowania ofiar tortur i innych kluczowych zagadnień.

Dodatkowo osoby migrujące są często zatrzymywane nocą, w terenach leśnych, w warunkach dużego napięcia i ograniczonej widoczności. Okoliczności te praktycznie uniemożliwiają nawet powierzchowną ocenę indywidualnej sytuacji czy identyfikację przedstawicieli grup szczególnie wrażliwych.

Niejasność i ogólność przepisów

Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, organizacje pozarządowe oraz Biuro Legislacyjne Sejmu i Sejmu zgłaszali podczas procedowania nowelizacji obawy dotyczące nieprecyzyjności projektu. Zwracano uwagę, że kluczowy termin aktu – „instrumentalizacja” – został zdefiniowany w sposób tak ogólnikowy, że otwiera to pole do arbitralnych decyzji o zawieszeniu prawa do ochrony. Kolejnym istotnym obszarem, który nie został doprecyzowany ani w ustawie, ani w rozporządzeniu, jest zakres terytorialny przepisów – rozporządzenie ma obowiązywać „na granicy państwowej z

⁶ Zgodnie z europejskimi standardami, aby zwiększyć rzetelność oceny wieku chronologicznego, zaleca się zastosowanie kilku różnych metod badawczych. Końcowa ocena powinna być oparta na połączeniu tych technik. Wybór konkretnych metod weryfikacji wieku powinien uwzględniać potrzebę przeanalizowania wszystkich istotnych czynników – takich jak aspekty fizyczne, psychiczne, rozwojowe, środowiskowe oraz kulturowe – w sposób umożliwiający uzyskanie jak najbardziej precyzyjnych wyników. Nie mniej ważne jest, aby badanie przeprowadzane było przez odpowiednio wykwalifikowanych specjalistów. W zależności od zastosowanych metod, mogą to być m.in. pediatrzy, lekarze rodzinni, radiolodzy, psychologowie dziecięcy, pracownicy socjalni czy inni profesjonaliści posiadający doświadczenie w ocenie rozwoju dziecka. Zob. Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO), Age assessment practice in Europe, 2014, s. 26

Republiką Białorusi”, nie precyzując przy tym, jaki dokładnie obszar jest objęty zawieszeniem – innymi słowy: jak daleko od linii granicy kończy się “granica”.

Organizacje już na długo przed 27 marca wyrażały obawy, że Rada Ministrów mogłaby wprowadzić takie zawieszenie na podstawie nieskonkretyzowanych danych – prawdopodobnie w momentach politycznie wygodnych lub wykorzystywanych dla krótkoterminowych celów politycznych⁷.

Konsekwencje dla osób z byłych republik Związku Radzieckiego

Rozporządzenie zawiesiło prawo do ubiegania się o ochronę na całej granicy z Białorusią, w tym w Terespolu – jedynym przejściu granicznym między Polską a Białorusią dostępnym dla osobowego ruchu, które pozostaje otwarte. Polityka ta w sposób nieproporcjonalny dotyka obywateli byłych republik ZSRR, którzy od lat starali się o ochronę właśnie w tym miejscu – na przykład kobiet z dziećmi uciekających przed przemocą domową w Czeczenii czy dysydentów politycznych z Tadżykistanu i innych krajów Azji Centralnej.

Praktyczna likwidacja dostępu do ochrony międzynarodowej na granicy polsko-białoruskiej

O ile przed wejściem w życie omawianych wyżej przepisów możliwe było czasami skuteczne złożenie wniosku o ochronę międzynarodową po przekroczeniu tzw. zielonej granicy lub na przejściu granicznym w Terespolu, to po zmianach stało się to praktycznie niemożliwe. Jedynie osoby zakwalifikowane jako należące do „grup wrażliwych” mogą zostać objęte wyjątkiem pod warunkiem, że zdecyduje o tym Straż Graniczna.

Wnioski

Ustawa wzmacnia istniejący na granicy chaos i trwające nadużycia ze strony funkcjonariuszy służb granicznych. Zawarte w niej zapisy, mające w teorii chronić osoby z grup wrażliwych, nie są poparte żadnymi procedurami, które umożliwiłyby ich praktyczne zastosowanie. Jej pośpieszne wdrożenie nie umożliwiło przeprowadzenia dodatkowych szkoleń lub zaprojektowania stosownych procedur, które mogłyby wesprzeć proces identyfikacji grup wrażliwych. Stoi w sprzeczności z normami polskiej Konstytucji i prawem międzynarodowym. Dodatkowo sam proces legislacyjny i dyskusja wokół niego wpisały się w antyimigracyjną, dehumanizującą migrantów narrację. Ustawa ta umożliwia dalszą erozję praw człowieka w Polsce i tworzy niebezpieczny precedens ograniczania dostępu do podstawowych praw dla określonej grupy osób.

⁷ Zob. przypis 5.

Instrumentalizacja tematu migracji w debacie publicznej

Raporty i opracowania badaczy społecznych pokazują jak bardzo zmieniły się nastroje społeczne w Polsce. Z jednej strony – analiza komunikatów obecnego i poprzedniego rządu, pokazuje, że obecny rząd nie zaprzestał narracji wymierzonej w migrantów, a jedynie nieco ją zmienił. Język otwarcie ksenofobiczny, ale też pokazujący migrantów, jako bezwolne narzędzie w rękach Łukaszenki, zastąpiła dużo bardziej militarystyczna narracja o “oddziałach Łukaszenki” (aktywnych “przestępcach”, “bandytach”, zrekrutowanych i wyposażonych przez Białoruś)⁸. Z drugiej strony – od 2021 w polskim społeczeństwie następuje systematyczny wzrost uprzedzeń rasistowskich i wrogości wobec uchodźców⁹.

Obserwujemy niepokojące zintensyfikowanie się tego problemu w okresie kampanii poprzedzającej zbliżające się wybory prezydenckie. Temat migracji często się w niej pojawia. Jednym z bardziej drastycznych przykładów normalizacji przemocy wobec migrantów w przestrzeni publicznej jest film opublikowany 21. marca przez polską Straż Graniczną na jej oficjalnym kanale YouTube¹⁰. Materiał przedstawia grupę osób rozcinających płot graniczny i przedostających się przygraniczną drogę. Widzimy nadjeżdżające pojazdy i wychodzących z nich uzbrojonych funkcjonariuszy straży granicznej oraz migrantów od razu kładących się na ziemi. Z materiału wycięty jest sam moment zatrzymania. Kolejne klatki przedstawiają ludzi leżących bez ruchu na tej samej drodze, twarzami do ziemi i spacerujących wokół nich funkcjonariuszy z bronią. Materiał wciąż jest dostępny online. Jego fragmenty, w tym moment przetrzymywania ludzi na ziemi w pozycji leżącej, zostały następnie wykorzystane przez polskiego premiera w materiale promującym nową rządową kampanię informacyjną. Wg zapowiedzi, ma rozpocząć się w siedmiu krajach, z których pochodzi najwięcej przybywających do Polski osób¹¹.

Materiał wideo został przesłany do jednej z organizacji pozarządowych także przez jedną z osób w drodze, przebywającą w tym czasie na Białorusi. Mężczyzna był wstrząśnięty opublikowaną treścią i wzywał organizacje pozarządowe do reakcji i nagłośnienia przez nie tej sytuacji oraz kwestii brutalności służb wobec osób migrujących, w nadziei, że społeczeństwo zareaguje.

⁸ M. Krępa, M.J. Pietrusińska, *Od “narzędzi Łukaszenki” do “najemników Putina” – militaryzacja dyskursu wokół granicy w latach 2021–2024*, 25. Seminarium grupy Badaczki i Badacze na Granicy, 12.04.2025.

⁹ Bieńkowski, M. (2025). Postawy wobec uchodźców. Rola rasizmu w kształtowaniu wrogości wobec nie-białego. Centrum Badań nad Uprzedzeniami.

¹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=n7WsJx96Xt4&ab_channel=Str%C5%BCGraniczna

¹¹ <https://www.youtube.com/shorts/JSKWoSx-WEw>

To nieludzkie.

Migranci umierają z głodu i pragnienia. To nieludzkie. Chcą tylko godnego życia, nic więcej. Jesteśmy ludźmi, niezależnie czy nasza skóra jest biała, czarna, czy innego koloru. Organizacja powinna monitorować katastrofę humanitarną, która jest popełniana przez polską straż graniczną wobec migrantów. Oni chcą tylko bezpiecznej ojczyzny, niczego więcej. Organizacja musi publikować na mediach społecznościowych, czego doświadczają teraz migranci. Może ludzie zaczną wspierać naszą sprawę.

Komentarz przesłany wraz z materiałem wideo przez osobę w drodze

W połowie marca Dariusz Sienicki, rzecznik prasowy Komendanta Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej udzielił wypowiedzi mediom, w której ironicznie skomentował prawdopodobną śmierć dwóch osób w Bugu. Komentarz dotyczył tragedii, jaka miała wydarzyć się w następstwie brutalnego zmuszenia do przekroczenia rzeki grupy migrantów przez służby białoruskie. Według relacji ocalałych, przekazanych po polskiej stronie przedstawicielkom organizacji społecznej kilka godzin później, dwie osoby utonęły podczas przeprawy. Zgłosili – wyraźnie wstrząśnięci – że dwóch spośród ich towarzyszy nie potrafiło pływać i że widzieli jak topią się w rzece. Pod presją przedstawicielki jednej z organizacji służby podjęły poszukiwania, których zaprzestano po niespełna dwóch dniach.

Działania poszukiwawcze zostały zakończone we wtorek około godz. 18. Nie znaleziono śladu osób, które miały utonąć w Bugu. Albo one uratowały się i ruszyły w kierunku krajów, gdzie świadczenia socjalne są płacone w funtach i euro, albo wcale ich nie było w grupie nielegalnie przekraczającej granicę – skomentował na kapitan Dariusz Sienicki. Jego słowa zostały zacytowane przez kilka lokalnych mediów¹².

Świadkowie, którzy zgłosili utonięcie, deklarowali chęć ubiegania się o ochronę międzynarodową w obecności i przy wsparciu pełnomocniczki, ale mimo tego zostali wywiezieni z powrotem do Białorusi. Jeden z nich zrelacjonował później, co wydarzyło się po przewiezieniu do placówki straży granicznej¹³:

¹² Patrz:

<https://lublin24.pl/informacje-bialskie/nie-odnaleziono-cial-afrykanczykow-tragedia-czy-nielegalna-ucieczka/RNYMwa7Ww9Tfm6IHgPsf> [data dostępu 23.04.2025],
<https://pulawy.24wspolnota.pl/informacje-bialskie/nie-odnaleziono-cial-afrykanczykow-tragedia-czy-nielegalna-ucieczka/qaDEKuNrpNnBNBBxhRkF> [data dostępu 23.04.2025].

¹³ W swojej relacji mężczyzna mówi o 'polskiej policji', zostawiamy oryginalne brzmienie wypowiedzi, jednocześnie zaznaczając, że to Straż Graniczna jest organem odpowiedzialnym za tzw. zawrócenia do linii granicy czyli wywózki lub pushbacki.

Ale kiedy polska policja przyszła, zabrali nas na posterunek i zdjęli nasze odciski palców. I kazali nam podpisać dokumenty napisane w języku, który nie był dla nas zrozumiały więc odmówiliśmy podpisania. Po tym wywieźli nas z powrotem do Białorusi.

Dehumanizujący język, otwarte kpiny ze śmierci oraz przemocy wobec osób migrujących a także pojawianie się na oficjalnych kanałach służb oraz wiodących polityków kraju materiałów ukazujących przemoc wobec osób w drodze w pozytywnym świetle nie wywołały do tej pory zdecydowanej reakcji ze strony mediów ani środowisk politycznych. Przekaz ten, coraz bardziej otwarcie ksenofobiczny i rasistowski jest często powielany, czasem dodatkowo wzmacniany, utrwalając obraz obcego jako zagrożenia.

Demografia, trendy i zgłoszenia

Między styczniem a marcem odnotowałyśmy prośby o pomoc od 1371 osób. Wśród nich było co najmniej 170 kobiet i 68 osób małoletnich. W samym tylko marcu o wsparcie poprosiło 897 osób w tym 75 kobiet i 44 osoby małoletnie.

Większość próśb o pomoc pochodziło z Białorusi. Jedynie 318 osób w pierwszym kwartale roku kontaktowało się z zachodniej strony bariery granicznej, wśród nich było 12 kobiet. Zdecydowana większość zgłoszeń pochodzących z głębi¹⁴ Polski (aż 311) pojawiła się w marcu. Wtedy też wsparcia udzielono 116 osobom, w tym dwóm kobietom i dwóm chłopcom (jeden z nich podróżował bez opiekuna). Podjęto 75 interwencji terenowych, z czego 48 zakończyło się sukcesem – co oznacza, że grupa terenowa dotarła do potrzebujących osób i udzieliła im wsparcia humanitarnego.

Najczęstszymi krajami pochodzenia były: Somalia (230), Etiopia (145), Erytrea (92), Sudan i Sudan Południowy (55) oraz Afganistan (27).

85 spośród osób, którym została udzielona pomoc humanitarna, poprosiło również o wsparcie w momencie zadeklarowania woli ubiegania się o ochronę międzynarodową

¹⁴ Liczba dotyczy wyłącznie osób kontaktujących się z zachodniej strony polskiej bariery granicznej. Nie uwzględnia osób przebywających na terytorium Polski, które znajdują się po wschodniej stronie bariery, w tzw. muharramie.

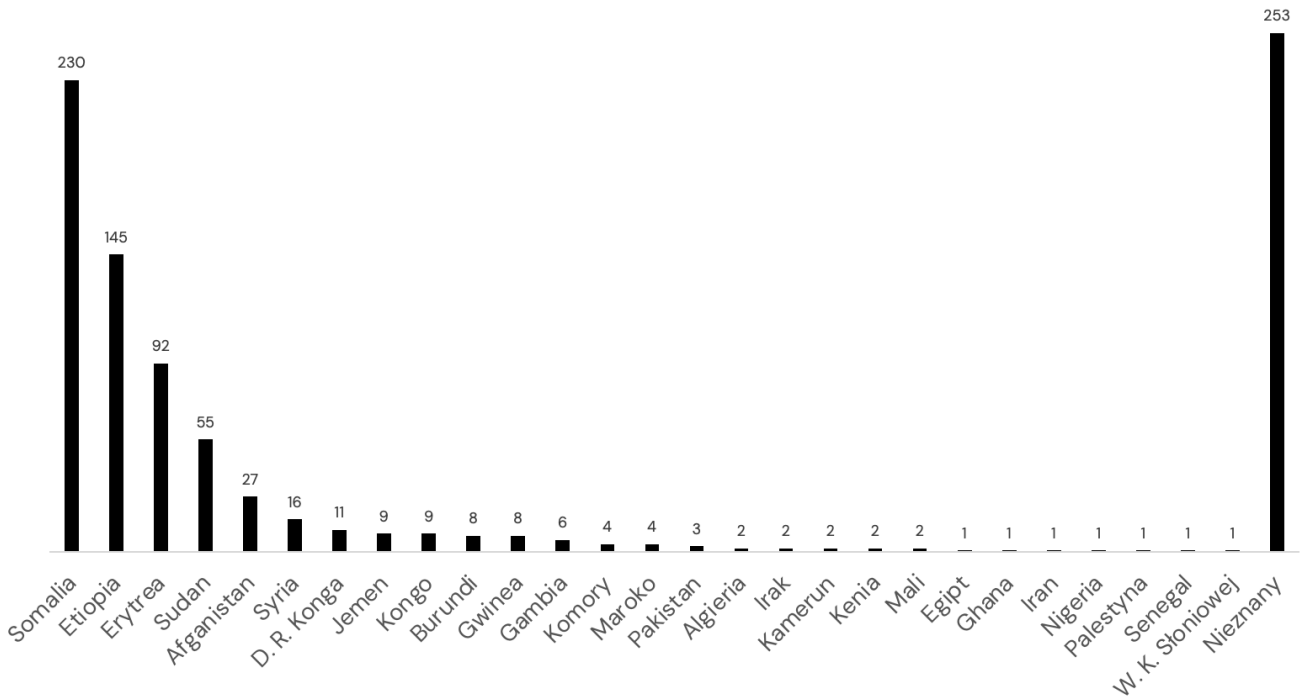
przed strażą graniczną¹⁵. Ta liczba wpisuje się w trend, który obserwujemy od zeszłej wiosny, od kiedy większy odsetek osób, poza podstawowym wsparciem,¹⁶ prosił też o asystę w procesie rozpoczęcia procesu ubiegania się o ochronę międzynarodową w Polsce. Wsparcie takie zostało im udzielone. Należy przy tym wspomnieć, że pomimo tego że asysta podczas zadeklarowania woli ubiegania się o ochronę znacząco zmniejszała ryzyko pushbacku, nie dawała jednak gwarancji, że osoba nie zostanie mimo to wypchnięta z powrotem do Białorusi. W marcu 35 spośród osób, które wyraziły wolę ubiegania się o ochronę międzynarodową w obecności straży granicznej i przedstawiciela organizacji pozarządowej, zgłosiło, że zostało następnie wywiezionych. Od czasu zmian w przepisach – zawieszenia prawa do ubiegania się o ochronę na białoruskiej granicy z 27 marca – sytuacja pogorszyła się, co omówiliśmy w pierwszej części tego raportu

Dodatkowo dostęp do osób zgłaszających potrzebę wsparcia jest w dalszym ciągu utrudniony – 10 marca zakaz przebywania w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej (strefa buforowa) został ponownie przedłużony na kolejne 90 dni. Wg najnowszego rozporządzenia obszar ma długość 78,29 km (jest dłuższy niż poprzednich miesiącach). 59-kilometrowy odcinek ma kształt pasa obejmującego obszar do 200 metrów na zachód od linii granicy. Obszary o łącznej długości 15 kilometrów znajdują się na terenie rezerwatów przyrody i są szersze – mają około 2 km w głąb terytorium Polski. Najszerszy fragment strefy ma wymiary około 4 na 4 km.

¹⁵ Prośba o ochronę międzynarodową w asyście to procedura operacyjna przyjęta przez organizacje pozarządowe działające przy granicy polsko-białoruskiej. Jej celem jest zmniejszenie ryzyka pushbacku osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową. Proces ten opiera się na założeniu znanym jako „ochrona poprzez obecność”, ang. protection through presence, zgodnie z którym obecność organizacji humanitarnych może powstrzymać potencjalne ryzyko nadużyć, w tym konkretnym kontekście, odmowy dostępu do procedur azylowych. Migranci wyrażający zamiar ubiegania się o ochronę pracownikom organizacji humanitarnych mogą zdecydować się na asystowanie im podczas spotkania z funkcjonariuszami straży granicznej. Pracownicy organizacji pomocowych wspierają osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy w trakcie tego procesu poprzez udzielanie informacji o konsekwencjach prawnych ubiegania się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce, informowanie Straży Granicznej o zamiarze ubiegania się o ochronę międzynarodową, oczekiwanie z osobami migrującymi na przybycie funkcjonariuszy, dokumentację wyrażenia woli złożenia wniosku, a następnie towarzyszenie im na kolejnych etapach procedury. Każda osoba chcąca ubiegać się o ochronę międzynarodową ma również możliwość wyboru pełnomocnika, który będzie ją wspierał w toku postępowania administracyjnego do czasu zażegnania ryzyka pushbacku. Dokonuje się tego udzielając pełnomocnictwa wskazanej osobie.

¹⁶ Najczęściej zgłaszane potrzeby to ubrania, jedzenie, woda pitna, pierwsza pomoc przedmedyczna..

ZGŁOSZENIA MARZEC 2024				
	grupy	osoby indywidualne	dzieci (w tym MBO)	kobiety (w tym w ciąży)
W sumie	430	897	44 (31)	75 (6)
w tym w Polsce	123	311	7 (5)	11 (0)
w tym z Białorusi	226	378	20 (18)	39 (6)
w tym z muharramy	100	240	23 (12)	24 (0)

Rys. 2. Kraje pochodzenia osób, które zgłosiły potrzebę wsparcia w marcu 2025 r.

Udzielone wsparcie

UDZIELONE WSPARCIE W MARCU 2024				
	grupy	osoby indywidualne	dzieci	kobiety
W sumie	55	116	2	2
pomoc rzeczowa	51	109	1	0
pomoc prawna	47	96	2	1
pomoc medyczna	2	2	1	2
pierwsza pomoc	26	51	0	0
pomoc w szpitalu		19	0	0
Liczba podjętych interwencji terenowych		75		
Liczba udanych interwencji terenowych		48		

Wywózki i przemoc ¹⁷

WYWÓZKI I PRZEMOC ZGŁOSZONE W MARCU 2024				
	grupy	osoby indywidualne	dzieci (w tym MBO)	kobiety (w tym w ciąży)
Zgłoszone wywózki	123	298	15 (1)	20 (0)
Zgłoszona przemoc PL	57	118	9 (3)	4 (0)
Zgłoszona przemoc BY	66	161	18 (6)	11 (1)

W sumie w marcu zarejestrowaliśmy 447 pushbacków zgłoszonych przez 298 osób w drodze. W tym samym okresie Podlaski Oddział Straży Granicznej poinformował o wykonaniu 1383 pushbacków¹⁸.

SG [Straż Graniczna] nie chciała przyjąć POA [Power of Attorney] ani pozwolić, żeby on je wziął ze sobą, kazali dowieźć do placówki. Skuli pana kajdankami z tyłu, jechał na tylnym siedzeniu jeepa. Rano telefonicznie uzyskałam info, że podpisał oświadczenie, że nie chce ubiegać się o OM [ochronę międzynarodową] w PL¹⁹.

Fragment z marcowego raportu z interwencji humanitarnej.
Relacja pełnomocniczki mężczyzny z Etiopii.

¹⁷ Użyte w niniejszym rozdziale cytaty pochodzą z wywiadów przeprowadzonych z osobami w drodze, raportów organizacji pozarządowych pracujących na pograniczu polsko-białoruskim oraz fragmentów wiadomości wysyłanych przez osoby w drodze do organizacji pozarządowych i pełnomocniczek. Cytaty z wiadomości tekstowych oraz raporty, które nie są bezpośrednimi świadectwami są odpowiednio opisane. Tłumaczenia cytatów z wywiadów pogłębionych pochodzą z tłumaczeń konsekwentnych i jako takie, są zawsze pewną interpretacją tłumacza. Tłumaczenia wiadomości i raportów wykonano tak, by zachować oryginalny ton wypowiedzi. Daty, lokalizacje oraz szczegóły mogące umożliwić zidentyfikowanie osób zostały usunięte z tego opracowania dla zachowania anonimowości naszych rozmówców. Wszystkie imiona zostały zmienione.

¹⁸ Odpowiedź Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej na zapytanie w trybie dostępu do informacji publicznej złożone 3 kwietnia 2025 roku.

¹⁹ W przypadku osób, które wyraziły chęć ubiegania się o ochronę międzynarodową w asyście, pełnomocnicy i pełnomocniczki często są informowani, że ich mocodawcy lub mocodawczynie zmieniły zdanie w kwestii ubiegania się o ochronę podczas pobytu na placówce SG. Tymczasem, w relacjach osób migrujących wielokrotnie pojawiały się informacje o przypadkach, w których podpisy uzyskano za pomocą przemocy fizycznej, groźby lub manipulacji. Zob: [Chcę zostać w Polsce. 12 miesięcy nowego rządu w relacjach z granicy polsko-białoruskiej](#), We Are Monitoring 2024, s.79, s.83, s. 88.

Mężczyzna potwierdził później, że został zabrany z powrotem do Białorusi i pobity zarówno przez polskie, jak i białoruskie służby:

Wróciłem do Białorusi. Pobili mnie. Polacy i Białorusini bili mnie²⁰.

Kilkoro osób zgłosiło, że doświadczyło przemocy ze strony białoruskich służb bezpośrednio po pushbacku. Jeden z mężczyzn zgłosił, że złamano mu rękę, natomiast inny, że służby białoruskie użyły wobec niego "łopaty" oraz "żelaza"²¹, a także, że był bity po twarzy.

²⁰ oryg. *[I] came back to Belarus. Beat me. Poland and Belarus beat me.*

²¹ oryg. *iron*

Definicje

Zgłoszenia łącznie — łączna liczba zgłoszonych grup/osób w drodze, znajdujących się na terenie Polski, Białorusi, Litwy lub Łotwy. Nie uwzględnia osób przebywających w danym okresie raportowania na terenie innych krajów europejskich, ponieważ raport ma na celu zobrazowanie sytuacji na granicy polsko-białoruskiej i na związanym z nią szlaku migracyjnym.

- **Grupy** — osoby podróżujące razem w momencie zgłoszenia i/lub interwencji humanitarnej/prawnej/medycznej. Osoby te mogą, ale nie muszą, być związane więzami rodzinnymi lub społecznymi.
- **Osoby indywidualne** — poszczególne osoby wchodzące w skład grup.

Dzieci — wszystkie osoby, których potwierdzony bądź deklarowany wiek to 0–18 lat.

MBO — małoletni bez opieki — osoby poniżej 18 roku życia podróżujące bez dorosłego opiekuna prawnego, a więc także małoletni podróżujący ze starszym rodzeństwem lub innymi krewnymi niebędącymi ich opiekunami w świetle prawa obowiązującego w Polsce.

Zapora [graniczna], również: mur, bariera, płot — umocnienie znajdujące się na terenie Polski kilka – kilkanaście metrów od granicy z Białorusią, mające formę stalowego płotu, zwieńczonego zwojem drutu ostrzowego oraz znajdujące się obok zasieki ze skłębionego drutu ostrzowego.

Concertina – drut kolczasty lub ostrzowy (żyłkowy), uformowany w duże zwoje, stanowiący dodatkową część infrastruktury na granicy.

Muharrama (arab. zabronione) — określenie używane przez arabskojęzyczne osoby w drodze do określenia pasa ziemi mieszczącego się między polską barierą graniczną a umocnieniami po stronie białoruskiej (systemą). Muharrama w języku arabskim oznacza „zabronione”. Osoby w drodze używają również dłuższego określenia المحرمة المنطقة, czyli „strefa zabroniona”.

Sistema — ogrodzenie i system elektroniczny odgradzające zmilitaryzowany pas pogranicza białoruskiego (muharramę) od reszty Białorusi.

Wsparcie udzielone — łączna liczba osób lub grup, do których udało się dotrzeć organizacjom i podmiotom działającym na Podlasiu i które zgodziły się podzielić z nimi informacjami (Grupa Granica + Ocalenie, niezrzeszeni mieszkańcy i mieszkanki Podlasia, kolektywy, jednostki, POPH).

- **Pomoc rzeczowa** — wsparcie w postaci podstawowych pakietów pomocy humanitarnej: jedzenie, ubrania, woda, informacja.
- **Pomoc prawna** — wsparcie w procedurach związanych z zapobieganiem wywózkom i umożliwieniem złożenia wniosku o ochronę międzynarodową.
- **Pomoc medyczna** — profesjonalne wsparcie udzielone przez osoby z uprawnieniami medycznymi.
- **Pierwsza pomoc przedmedyczna** — wsparcie udzielane przez osoby po podstawowym szkoleniu z ratownictwa, takie jak przemywanie ran czy opatrywanie stóp okopowych.

Pushback, również wywózka, wypchnięcie – przymusowe zawrócenie do linii granicy osób migrujących nieregularnie lub zmuszenie ich do opuszczenia terytorium Polski bez należytego zbadania indywidualnych okoliczności; niezależnie od tego, czy otrzymały one postanowienia powrotowe, oraz niezależnie od tego, że wyraziły wprost chęć ubiegania się o ochronę międzynarodową w Polsce. Jak zwracają uwagę eksperci monitorujący naruszenia praw człowieka na południowych granicach Unii Europejskiej, pushbacki stanowią formę przemocy per se, dodatkowo powszechnie towarzyszą im inne formy przemocy fizycznej i werbalnej²².

Zgłoszenia wywózki — wywózki zgłoszone nam w danym okresie raportowym przez osoby, które doświadczyły ich bezpośrednio lub były ich naocznymi świadkami/świadkiniami.

Zgłoszona przemoc Polska — zgłoszone przypadki przemocy, doświadczonej bezpośrednio przez osoby w drodze, której sprawcami według relacji pokrzywdzonych były osoby należące do polskich służb mundurowych: Straży Granicznej, Policji, Wojska Polskiego, Wojsk Obrony Terytorialnej.

Zgłoszona przemoc Białoruś — zgłoszone nam formy przemocy doświadczonej bezpośrednio przez osoby w drodze, której sprawcami według relacji pokrzywdzonych byli ludzie należący do białoruskich służb mundurowych

Liczba interwencji — liczba interwencji humanitarnych podjętych przez zespoły terenowe w odpowiedzi na zgłoszenie potrzeby wsparcia lub przypadkowe spotkanie osób w drodze na terenie przygranicznym.

Liczba zmarłych — liczba osób w drodze zmarłych od sierpnia 2021 roku po polskiej stronie granicy polsko-białoruskiej oraz te przypadki ze strony białoruskiej, o których

²² K. Augustová, J. Sapoch, Border Violence as Border Deterrence. Condensed Analysis of Violent Push-Backs from the Ground, „Journal for Critical Migration and Border Regime Studies” 2002, nr 5(1), <https://movements-journal.org/issues/O8.balkanroute/12.augustova,sapoch--border-violence-as-border-deterrence.html> [data dostępu: 8.04.2024].

wiemy. Nie uwzględnia wszystkich przypadków śmierci w szpitalach czy wypadkach samochodowych, powiązanych ze szlakiem migracyjnym. Dane są weryfikowane i uzupełniane. Spodziewamy się, że za czasem mogą pojawić się dane o większej liczbie osób zmarłych, również z rozpatrywanego tu okresu.

Liczba zaginionych — osoby, których zaginięcie zostało zgłoszone przez najbliższych krewnych lub towarzyszy drogi i deklarowany brak kontaktu trwa co najmniej dwa dni.

Urazy w wyniku muru — urazy, które zgodnie z deklaracją osób w drodze powstały podczas przekraczania zabezpieczeń na granicy polsko-białoruskiej.

Osoby z grup wrażliwych — osoby szczególnie narażone ze względu na następujące przesłanki:

Wiek	- małoletni - małoletni bez opieki - osoby powyżej 45 roku życia - seniorzy/ki powyżej 60 roku życia
Przesłanki medyczne	- ciąża - choroba przewlekła - niepełnosprawność
Przesłanki sytuacyjne*	- ofiary przemocy seksualnej lub narażone na przemoc ze względu na płeć - ofiary tortur - ofiary handlu ludźmi

* na obecnym etapie praktycznie niemożliwe do zidentyfikowania